

«Kortkjerringene»

«Minner fra fjern tid i dalen»

Av Odd Bjørklund.

Årene hadde gått – de var ensom og noen av dem hadde blitt enker. De kom så ofte sammen på gårdene, de hadde så mye å prate om, og minner fra fjern tid kom de stadig inn på. De fleste av dem var født rundt 1890 – de stod som konfirmanter hos presten Cælius på Storbakken i 1905.

Fra barndommen av hadde de vært «seterkuller» hele sommerne igjennom. Ho Tolina – ho Martha og ho Sigrid borte på Overbysetra. Ho Anna og ho Magna var seterkuller borte på Bjørkengsetra ved Takvannet. De kom ofte inn på seterlivet som ikke alltid var bare idyll.

Det daglige arbeidet på setra, var både omfattende og strevsomt, seterkulla kunne ikke ligge å dra seg i sengehalmen om morran – de måtte tidlig opp i «otta». Og det viktigste var å ha et godt forhold til dyrene, det var omsyt med klapp og godlåt. Noen saltkorn gjorde underverker til kyrne og bjøllkua, det var ho som anførte hele flokken ute på beite og på hjemturen mot kvelds. Grytidlig i 6 tida om morgenen måtte de ut i fjøset til melking, etterpå måtte melken siles og borti «kjella». De måtte følge buskappen et stykke på vei, før de selv kom seg inn til frokost – og til det daglige gjøremål. Ostegryta kom i oppkok som var først en hel prosess, hvor de laget hvitost og rødost i form som gikk både til salg og noe til husbruk.

Men de tok også av til det daglige behov av melken til rømmekollen, og noe ble samlet til sjømelk som ble lagret i tønne som ble brukt utover sommeren og vinteren.

Det var daglig kjerring. De lagret opp smør og solgte. Allt skulle være skinnende hvitkurt til enhver tid med bjørkeløv og einer. For i helgene var det ofte folksomt på setrene. Da kom det som regel besøk fra bygda eller noen turister kom innom. De tente blå ute på setertunet. Noen hadde kanskje et munnspill eller «fela» som klang taktfast i sommerkvelden til gallop eller pois.

Tidlig på etten begynte seterkulla å lokke på buskappen og gjertarguten: «Ho sang:» Stakkars liten gjertargut, seint i senga, tile ute. Mjølka ho va sur og blå osten fekk han lite få. Smøret fekk han aldri sjå. «Så kom lokkesangen: «Kom alle båna, så kom båna da, kom nå Asia, så kom nå båna: «Litago, Stjerna, Mrogenros og stuten da, så kom nå, Kossa, Kossa, kossetta.» Og til geita: «Kille, kille sitt, sita kille sitt.» Til sauen: «Birre, birre, birran pullan.»

Det var stemningskvelder på setra i sommerbris og solnedgang. Det var bjeller og rauning i det fjerne, det var et yrende liv og skogen var full av sang med kulokk fra setervangen så det ljomet innover fjellsidene med «seterkullas» klingende sopranstemme: «Sole gaar bak Aasen ne, skuggjin bli saa langje. Naatte kjem snart attene, tækje meg ti Fangje. Krytrein uti Avee staaer og at Sæterstull gaar. Når eg da ha somna in, drømer eg om Guten min.»

Det er gått mange år hen og seterlivet er bare i minnene og de eldste er borte. Disse gamle seterkullene kom så ofte sammen, de hadde så mye å prate om. De hadde hele livshistoria i hukommelsen fra de gamle tider som var fortalt fra forfedrene og nedover. Nu fikk man høre en hel historie fra fjern tid. Fra den første tid av koloniseringen. Nu var de blitt eldre og ensom, jordbruket med budskappen var forengst nedlagt, de yngre hadde overtatt husets styre og stell. De kom nu sammen på gårdene og spilte kort – de gikk under navnet «Kortkjerringene» for de spilte «hvist». Noe annet som «hund», «rødskjegg» eller «poker» vile de ikke høre snakk om. Under disse kortkveidene kunne de sitte å prate og anstemme hverandre med historier og kommentar. Da ble de ivrig – da la de kortstokken ned. De kom inn på den dramatiske hendelsen som også hadde hendt der oppe i «Storskogen». Ho Anna «gyste» bare når de kom inn på han «Slave-Jon». Dette grufulle sjalusimordet borte i Nordgårdsåsen – for ho måtte jo oppover Brandmoen i mørket om kveldene. Ho Tolina og ho Magda ble også noe «skrøn» av seg, når de kom inn på han Bjønn-Henrik som ble angrepet av en bjørn borti i Henriklia. Den rev av han ene øret, tok et øye og halve hårmanken. Han reddet seg mens bjørn sto på hodet og grov for å gjemme byttet. Ho Lovise som skulle innover Brannmoen skumlet med øynene når de pratet om han «Jo Persa» som hængte seg i et tre der borte i skogene. Han Einar Jakobsen som for å «gynte» på vinduene i mørket om kveldene kom de også inn på. Det ble silk at ho Gerda og ho Magna måtte følges ad når de måtte på utedoet i mørket. Ho Petra og ho Sigrid var noe sterkere anlagt og mere slue, og ville ikke vise sin angst innerst inne. Men de var vel kanskje skremt av historiene hennes Ane Vassmo som hadde møtt og snakket med «gjengangere» som hadde ligget på årevis i grava.

Disse «kortkjerringene» kunne ta seg turer til setrene og bli i dagevis. Både Lundsetra og Øverbysetra var ofte brukt. De hadde med seg utstyr og ikke noe snevert kosthold akkurat. Ho Lovise hadde med seg både suppekjøtt og margbelin – ho var mester i betasuppe. Ho Magda var ikke snauere enn ho hadde med seg hele fena-låret og bogen og stabler med flatbrød. Ho Tolina hadde tatt med seg den hønå som drukna i Kjella på Overby den gangen, og enda mere godbiter. Ho Martha og ho Magna stod for kveldsmaten med både tulla-påsuppe en kveld – og kleppesuppe den andre kvelden. Ho Sigrid var mester i «Jurgraut» og stekte klapskake på ovnen. Ho Petra tok med seg rømme, for rømmegraut måtte det være på setra, og hadde med både tynnkaker og hjønnbrød. Ho Anna ho var mester i å lage liker, det måtte de ha til kaffen. Noe form for sterke drikk som «hemkok» kunne ikke forekomme – de måtte konsentrere seg i «hvistspillinga». Men det kunne forekomme at de fusket litt i grunn. Manglet det ruter – da så de bare bort på glassruta. Var det hjertes de ønsket så la de ene handa på hjertet.

Dette billede er fra Øverbysetra i ei påskehelg. De er der oppe på kortspill. Fra venstre: Magne Sverrevold, Sigrid Nedrum, Tordis

Sløttvold, Tolina Øverby, Lovise Solvold og Martha Nedrum. Tordis er bare tilfeldigvis på skitur, så hun er ikke i kortgjøng.

Det var godt gjort. Til Øverbysetra gikk de over Skjeggefjellet både vinter som sommertid.

Og vile de ha kløver så la de to fingrer i kors. Og manglet de spar – så bevret de med kjæften. Da de oppholdt seg på Lundsetra kom ho Maret Bøekle hver dag og hørte historier fra disse «kortkjerringene». Ho Lovise hadde spurt henne om det var så at ho skaket opp Tromsø sent et natt da ho alarmerte brannkorpset – da ho satt fast midt oppe i Rambergan i tauklatring: «Joda – det va pinade sant». Og en gang oppe i Hottavær i tauklatring – da ho holdt på å styrte i avgrunnen. Likeså den gangen ho fant på å selte i en liten «jolle» fra Tromsø og ned til Bodø – da de fant ho drivende lang til havs: «Jo – e dåkker tykjøn», det mintes hun. Men det var ikke bare kortspill – de hadde hver sitt gjøremål. De var humørfylte og rene skuespillere og de kunne herme enkelte dialekter virkelig silk det var sagt. De hadde bestandeg noen historier å fortelle fra det virkelige. De hadde jo selv opplevet så mye igjennom tiden – det de mintes fra 1890 årene og utover til 1905 da Norge var på randen av krig og blodbad. De var i sine beste ungdomsår da den første verdenskrig braket løs med blodade. De mistet sine nærmeste i spanskesyken som herjet i 1918. De opplevet, og kom igjennom de knagre 20 og 30 årene med armord og nedgangstider da tuberkulosen herjet og tok bort en stor del av familier. Det var vel en lettelse da parafinlampen og talglyset forsvant i 1939 og vi fikk lys oppover dalen. De slapp å sitte under kujuret lenger da melkemaskinen kom og overtok. De kom seg velberget igjennom

krigen i 1940 – og de fem lange år under Qusling og Terbovens styre av Norge. De opplevde å få en liten alderstrygd tilsendt på sine eldre dager. De fikk anledning å reise med flyene over skydekket – men de var i undring over satellittene og måneferden. De ble jo så gamle og levnet opp til den høye alder av 90 år. Nu er det bare minnene igjen som lever – men aldri dør.

«Kortkjerringene» var så fullpakket av gamle samferdege glosor – og her kommer noen av dem, som er nedskrevet og tatt vare på.

«UNDER KORTSPILL»

Disse kjerringene var på utfukt oppe i Øverkysetra. De satt med kortstokken og pratet om så mangt. De var nu alle rundt sine 70 år og ho Tolina var 80 den gang. Da var det plutselig ei av dem som sa: «Ja, nu er det da heldigvis slutt med å være sammen med karene «på den måten». Ho Tolina satte i: «Jo, gutterdel må en jo slippe de på seg – av og til lei». (Tolina var humoristisk).

«SPARTANSK»

Han Edvard og ho Olea Maukstad var meget sparsommelig av seg. De hadde en «raker» en sommer i høyonna. På bordet satte de fram ei smørform – så jenta tar da bare kvinen og sætter borti smørforma så det ble et hakk i den. DA tar han Edvard kniven ein og ølker på den og glatter ut dette hakk. (Raksulla fikk dårlig appetitt).

«UNDER KRIGEN»

Det var under krigen ho Amanda Haug måtte han en tysk snekker å gjøre noe forfallent arbeide. Ho Amanda fortalte: «Ho var nu så heldig med denne «tyskerten» for han var så flink, og så var han så dypt religøs som ho hadde forstått – for han sa så ofte: «Verfløgt lamal – Krusifix sakrament». (Bannskap).

«KAFFEVATN»

Han Simon hadde et tjærebruk oppe under «Rostaaksla», og han bodde på Sjøfram. Der hadde de hatt slaktedag så ho Jenny hadde satt en stamp med tarmør i bløtt under pumpa. Han Simon står grytidlig opp om morran og tok uanende kaffevatt av denne tarmstampen. Etter første «slurken» satte han i: «Nel, fy f.... for en kaffe!». Ho Jenny hører dette og roper ned: «Du har vel lite tat av tarmvatnet?» (Det var nemlig det han hadde gjort).

«OVERNATTING»

Det var i gamle dager, presten Tønnessen og fru overnattet på

Solvang en gang. Der var også han Theodor Sletten på arbeide. Presteparet gikk tidlig til sengs den kvelden, som også han Theodor gjorde. Det var veldig lyd mellom veggene. Presteparet ble liggende lenge å prate utover kvelden – så han Theodor fikk ikke sove, for han hørte alt mellom veggene. Han hørte presten sa: «Du er så lakald på denne runde endestussen din». Da brast det ut av han Theodor: «Sjå nå tel å få varme denna kjerringræva så det blir stilt her».

«MISS-SNAKKELSE»

Han Magnor kom innom Lund en dag – og som vanlig ble han bedt til kaffebordet. Han sa: «Å, takki Dåkk skulle lite vel – for je ot for je for». Ho Anna satt og pratet med han, hun var da nærmere sine 90 år – men helt åndsfrisk. Han Magnor sa: «Du verden – du holder deg godt du Anna – og så åndssvak som du er». (Han skulle jo ei åndsfrisk, men så miss-enakket han seg bare.)

«HORHUS»

Ho Seila drev pensjonat oppe på Holt. Ho hadde avertert etter en tjenestejente for sommeresongen der til Holt. Ho var meget spent på denne ukjente jenta som visstnok var fra Finnsnes. Ho passet en dag opp Postbussen som kjerte mellom Holt og Finnsnes om han kjerte denne jenta som hun snart ventet oppover. Sjåføren svarte: «Ja, det skal visstnok være ei som er noe lett på tråden». Ho Seila satte i: «Nel, Gud og f.... Je vil litte ha nåkkå horhus her». (Ho trudde dette fleipet av sjåføren).

«TØMMERKOJA»

Karene fra bygda lå på tømmerhugst langt innefor Frihetall. Tømmerkoja var meget kald som hotell «Gjennomtrekk». De måtte ligge to i samme koja – det var trangt om plassen, men de hadde lagt seg tidlig om kvelden, mens de andre satt oppe og spilte kort. De hørte han Hans sa: «No ha det vere fint å fått ligge bakom kjerringræva.» Han Ole svarte: «Det fyk nå der au». «Ja, men det snyr nå litte», sa han Hans.

«FULL AV SPETAKKEL»

Det var ho Magna på Bjørklund. Borte på Lund hadde mange sjåfører i sin tid, denne gang kom en lastebil som kjører Innover til Lund. Ho Magna ser denne lastebilen og kjenner nok sjåføren. Der tar ho og letter på skjørtet og danser «springar» ute på gården. Sjåføren stirrer inn på gården og ser på denne dansen hennes Magna. Han mister kontrollen over styringa og kjører rett på bjarkealleen og Knuste bilkassen.

Dette billede er fra Lundsetra. Fra venstre Lovise Solvold,

Anna Fjelde, Magna Sverrevold og Tolina Øverby. De er

ute og sager ved på setra. Marit Bockelie tar bildet.